

การวิเคราะห์เนื้อหาในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ

CONTENT ANALYSIS FOR DATA ANALYSIS IN QUALITATIVE RESEARCH

จำเนียร จวงตระกูล¹

นวสันต์ วงศ์ประสิทธิ์²

บทคัดย่อ

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพมีความแตกต่างจากการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงปริมาณ เนื่องจากการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา แม้ว่าการวิเคราะห์เนื้อหาจะเป็นวิธีการที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณบางรูปแบบ แต่การวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นมีความหลากหลายและมีหลายวิธีที่มีความแตกต่างจากการวิเคราะห์เนื้อหาแบบการวิจัยเชิงปริมาณ อีกทั้งโปรแกรมสำเร็จรูปที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพก็มีความแตกต่างจากโปรแกรมที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเช่นกัน เนื่องจากในปัจจุบันนี้ชุมชนนักวิจัยไทยและสังคมไทย ซึ่งรวมทั้งสถาบันการศึกษา สถาบันวิจัย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการวิจัยได้ให้ความสนใจในการวิจัยเชิงคุณภาพมากขึ้นจึงจำเป็นต้องใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมากขึ้น ในขณะเดียวกันเนื่องจาก หนังสือ ตำรา บทความ และ เอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพที่ตีพิมพ์เป็นภาษาไทยยังมีจำนวนไม่มากนัก จึงเป็นแรงบันดาลใจให้คณะผู้เขียนมีความสนใจที่จะศึกษาและเขียนบทความนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะเสนอ แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพ รวมทั้งวิธีการและกระบวนการในการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจนำไปพิจารณาใช้ในการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพในโครงการวิจัยของตนตามที่เหมาะสมต่อไป

คำสำคัญ การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม การวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้า การวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ

¹ จำเนียร จวงตระกูล, DBA., Ph.D. Distinguished Professor, Far East University, South Korea
Email: professordrji@gmail.com

² นวสันต์ วงศ์ประสิทธิ์, Ph.D. รองศาสตราจารย์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์
Email: nawasanan@gmail.com

Abstract

Data analysis in qualitative research is different from data analysis in quantitative research as the major method used in qualitative data analysis is content analysis. Although content analysis is used in certain type of quantitative research the content analysis methods used in qualitative research are variety and different from the methods used in quantitative research. In addition, the computer programs used for content analysis in qualitative research are also different from those used in quantitative research. Due to the fact that at present qualitative research has been increasingly given more attention by the Thai research community and Thai society including education and research institutions including various research stakeholder groups, therefore, there is a need for more application of qualitative content analysis. At the same time, books, textbooks, articles and other types of documents published in Thai language is quite rare. This led to the decision by the authors to study and write this article to help promoting the widely use of qualitative research in Thailand. The objective of this academic paper is to present the nature of content analysis applied in qualitative research, including methods and procedures of qualitative content analysis for those who are interested in qualitative research to consider and apply in their qualitative research projects as appropriate.

Keywords: Qualitative Research, Content Analysis, Conventional Content Analysis, Directed Content Analysis, Summative Content Analysis

1. บทนำ

การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิจัยที่เป็นไปตามบริบทของสภาพธรรมชาติ การเก็บข้อมูลจึงเป็นไปตามสภาพที่เป็นจริงตามสภาพของธรรมชาติ ข้อมูลส่วนใหญ่จึงเป็นข้อมูลตามที่ปรากฏเป็นจริงตามบริบทที่มีความหลากหลาย เช่น เอกสารถอดเทปจากการสัมภาษณ์เชิงลึก บันทึกการเข้าร่วมกิจกรรม บันทึกการสังเกต บันทึกการตรวจสอบเอกสาร พยานหลักฐาน หรือวัสดุอุปกรณ์ ภาพยนตร์ วิดิทัศน์ หรือข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ เช่น YouTube หรือ LINE เป็นต้น เมื่อข้อมูลมีความหลากหลาย วิธีการเก็บข้อมูลจึงต้องใช้วิธีการหลากหลายวิธี เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลก็มีหลายประเภทหลายแบบ การวิเคราะห์ข้อมูลจึงมีความแตกต่างไปจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณซึ่งเป็นรูปแบบการวิจัยที่เป็นที่รู้จักและมีความคุ้นเคยกันโดยทั่วไป การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูลที่นักวิจัยเก็บรวบรวมมาซึ่งแตกต่างจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยที่ส่วนใหญ่จะเป็นการวิเคราะห์ผลการทดลองต่าง ๆ ในการวิจัยหรือการวิเคราะห์ความเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามการวิจัย แต่การวิเคราะห์ข้อมูล

เชิงคุณภาพนั้นจะเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาสาระของข้อมูลที่นักวิจัยเก็บรวบรวมมาตามความเป็นจริงของข้อมูลเป็นหลัก ดังนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพจึงใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตามเนื่องจากการวิเคราะห์เนื้อหาเป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้ได้กับทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพรวมทั้งการวิจัยแบบผสม (White & Marsh, 2006) แม้ว่าในกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาโดยทั่วไปที่ใช้กับการวิจัยเชิงปริมาณกับการวิจัยเชิงคุณภาพ จะมีบางส่วนที่คล้ายคลึงกันในประเด็นหลักสี่ประการ คือ การกำหนดตัวอย่างที่มีความเกี่ยวข้อง การกำหนดหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ การพิจารณาถึงบริบทที่เกี่ยวข้อง และการมีคำถามการวิจัย (White & Marsh, 2006, p.34; Krippendorff, 2004, p. 87) ก็ตาม แต่วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพก็มีวิธีการที่แตกต่างกันหลายวิธี และวิธีการที่ได้รับความนิยมมากในปัจจุบันนี้มีสามวิธีตามที่ Hsieh & Shannon (2005) นำเสนอไว้ในบทความเรื่อง Three Approaches to Qualitative Content Analysis ซึ่งเป็นบทความที่ได้รับความนิยมมากโดยมีผู้นำไปอ้างอิงในบทความต่าง ๆ ถึง 25,620 บทความ กล่าวคือ วิธีที่หนึ่ง เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (Conventional Content Analysis) วิธีที่สอง เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาแบบมีการกำหนดทิศทางล่วงหน้า (Directed Content Analysis) และวิธีที่สามเป็นวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาโดยการสรุปความของเนื้อหา (Summative Content Analysis) ทั้งนี้ไม่ว่าจะใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบใดก็ตามนักวิจัยจะต้องดำเนินการตามกระบวนการอย่างเฉพาะเจาะจงตามที่กำหนดไว้โดยเฉพาะของวิธีการนั้น ๆ ซึ่งในแต่ละวิธีมีวิธีการแตกต่างกันไปจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่นักวิจัยเชิงคุณภาพจะต้องทำความเข้าใจในวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบต่าง ๆ และสามารถเลือกใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมกับโครงการวิจัยของตนซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปตามรูปแบบของการออกแบบการวิจัยในแต่ละโครงการ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพสามแบบตามที่ Hsieh & Shannon (2005) ได้นำเสนอไว้ดังกล่าวข้างต้น ทั้งนี้สาระสำคัญของบทความนี้จะประกอบด้วย (1) บทนำ คือส่วนนี้ (2) คำจำกัดความของการวิเคราะห์เนื้อหา (3) หลักการและกระบวนการทั่วไปของการวิเคราะห์เนื้อหา (4) การวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพสามแบบ (5) การเปรียบเทียบระหว่างการวิเคราะห์เนื้อหาสามแบบ (6) ปัญหาและข้อควรคำนึงในการใช้การวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพ (7) บทสรุป และข้อเสนอแนะ

2. คำจำกัดความของการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพ

เนื่องจากบทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพเท่านั้น ดังนั้นในส่วนนี้จะได้นำเสนอคำจำกัดความของการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพโดยสังเขป ทั้งนี้โดยอาศัยคำจำกัดความตามที่ Zhang & Wildermuth (2005) ได้นำเสนอคำจำกัดความของการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งนักวิชาการสี่ท่านได้นำเสนอไว้ในผลงานสามผลงานซึ่งสรุปได้ดังปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1: คำจำกัดความของการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้เขียน/ปีที่พิมพ์	คำจำกัดความ
Hsieh & Shannon, 2005, p. 1278., cited in Zhang & Wildermuth, 2005, p. 1.	วิธีการวิจัยแบบหนึ่งในการตีความแบบนามธรรมของเนื้อหาของข้อมูลที่เป็นข้อความผ่านกระบวนการจำแนกที่เป็นระบบด้วยการลงรหัส (Coding) และการกำหนดหัวข้อหลัก (Themes) หรือแบบแผน (Patterns)
Mayring, 2000, p. 2. cited in Zhang & Wildermuth, 2005, p. 1.	วิธีการเชิงประจักษ์ที่ควบคุมโดยระเบียบวิธีในการวิเคราะห์ข้อความภายในบริบทของการสื่อสารตามกฎหมายและขั้นตอนที่ละขั้นตอนตามแบบจำลองของการวิเคราะห์เนื้อหาโดยไม่ใช้ตัวเลขอธิบาย
Patton, 2002, p. 453. cited in Zhang & Wildermuth, 2005, p.1.	การลดทอนข้อมูลเชิงคุณภาพและความพยายามสร้างความสมเหตุสมผลที่ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพจำนวนมากและพยายามที่จะกำหนดความคงเส้นคงวาและความหมายหลัก

ที่มา: Zhang & Wildermuth, 2005. Qualitative Analysis of Content. Psychology. Online available at: https://www.ischool.utexas.edu/~yanz/Content_analysis.pdf: retrieved 5 March 2020.

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่าการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิเคราะห์หัวข้อเนื้อหาของสารหรือข้อความที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารกันซึ่งอาจจะปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ กันโดยเป็นการลดทอนปริมาณข้อมูลจากขนาดใหญ่ลงมาเป็นหน่วยของความหมายที่มีขนาดเล็ก เป็นการวิเคราะห์ที่ไม่ใช้ตัวเลขหรือสถิติโดยทั่วไปแล้วจะมีกระบวนการในการวิเคราะห์ประกอบด้วย การลงรหัส (Coding) และการกำหนดหัวข้อหลัก (Themes) หรือแบบแผน (Patterns) ซึ่งจะได้อธิบายในตอนต่อไป

3. หลักการและกระบวนการทั่วไปของการวิเคราะห์เนื้อหา

หลักการที่สำคัญของการวิเคราะห์เนื้อหาโดยทั่วไปนั้น Erlingsson & Brysiewicz (2017, p. 94) ได้อธิบายไว้ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ที่สำคัญของการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพคือการแปลงรูป (Transform) เนื้อหาสาระของข้อมูล (Text) ที่มีปริมาณมากอย่างเป็นระบบไปสู่ข้อสรุปที่สำคัญ (Key Results) ที่มีการจัดระเบียบ (Organized) และมีความกระชับ (Concise) อย่างสูง เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลดิบที่มาจากเอกสารที่ถอดเทปมาจากการสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ (Verbatim) เพื่อสร้างหัวข้อเรื่องระดับรอง (Categories) หรือ หัวข้อเรื่องหลัก (Themes) อันเป็นกระบวนการเพื่อกำหนดสาระสำคัญเพิ่มเติมที่เป็นนามธรรมของข้อมูลในแต่ละขั้นตอนของการวิเคราะห์ กล่าวคือ จากสิ่งที่เห็นประจักษ์ (Manifest) และเนื้อหาที่ปรากฏตามตัวอักษร (Literal Content) ไปสู่ความหมายที่แฝงเร้นอยู่ (Latent) ภายในข้อมูลนั้น

เพื่อให้เห็นภาพในกระบวนการที่ชัดเจนขึ้น Erlingsson & Brysiewicz (2017) ได้นำเสนอส่วนสำคัญในการดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหาโดยทั่วไปสี่ประการซึ่งสามารถสรุปได้ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2: ส่วนสำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพ

คำ	ความหมาย
การย่อ (Condensation)	การย่อ (Condensation) การย่อเป็นกระบวนการในการย่อข้อความให้สั้นลงในขณะที่ยังคงรักษาความหมายหลักไว้
รหัส (Code)	รหัส (Code) รหัส เป็นฉลาก หรือ ชื่อ ที่สามารถอธิบายความหมายได้ชัดเจนที่สุดว่าหน่วยความหมายย่อ (Condensed Meaning Units) นั้นหมายความว่าอย่างไร ตามปกติจะมีความยาวเพียงหนึ่งหรือสองคำ
หัวข้อเรื่อง (Category)	หัวข้อเรื่อง (Category) การกำหนดหัวข้อเรื่อง เป็นการนำเอารหัสหลายรหัสที่มีความสัมพันธ์กันในด้านเนื้อหาหรือบริบทมารวมเป็นกลุ่มเดียวกันแล้วตั้งชื่อขึ้นมาใหม่เป็นหัวข้อเรื่อง (Category) หัวข้อเรื่องจะตอบคำถามเกี่ยวกับ ใคร? อะไร? เมื่อไร? หรือ ที่ไหน?
หัวข้อเรื่องหลัก (Theme)	หัวข้อเรื่องหลัก (Theme) เป็นการนำเอา หัวข้อเรื่อง (Category) ที่มีความหมายพื้นฐาน (Underlying Meaning) เช่น ความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ในตั้งแต่สองหัวข้อเรื่องขึ้นไปมารวมไว้อยู่ในกลุ่มเดียวกันแล้วตั้งชื่อใหม่ขึ้นมาเป็นหัวข้อเรื่องหลัก (Theme) หัวข้อเรื่องหลักจะตอบคำถามเกี่ยวกับ ทำไม? อย่างไร? ในทิศทางใด? หรือ โดยวิธีการใด?

ที่มา: แปลและดัดแปลงจาก Erlingsson & Brysiewicz, 2017, p. 94.

จากตารางที่ 2 จะเห็นว่า ในการเริ่มต้นของการวิเคราะห์เนื้อหานักวิจัยจะอ่านข้อความในข้อมูลที่จะทำการวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจกับสาระสำคัญของข้อมูลเสียก่อนซึ่งอาจจะต้องอ่านหลาย ๆ เที่ยว เมื่ออ่านแล้วก็จะสามารถกำหนดสาระสำคัญได้ว่าผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวถึงอะไร ต่อจากนั้นก็พิจารณาข้อมูลออกมาเป็นส่วนย่อย ๆ ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นหน่วยความหมาย (Meaning Units) ต่อจากนั้นก็ทำการย่อหน่วยความหมายให้สั้นลงไปอีก เรียกว่าการย่อ (Condensation) ในการย่อนี้จะต้องให้แน่ใจว่าความหมายเดิมนั้นยังคงอยู่ ขั้นตอนต่อไปเป็นการให้ชื่อหน่วยความหมายที่ทำการย่อแล้วเป็นรหัส (Code) ขั้นตอนต่อไปคือการนำเอารหัสที่มีความสัมพันธ์กันมารวมกลุ่มกันเป็นหัวข้อเรื่อง (Category) ในบางกรณีนักวิจัยอาจถือเอาหัวข้อเรื่องนี้เป็นขั้นสุดท้ายหรือขั้นสูงสุดของการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อรายงานผลการวิจัยก็ได้หรืออาจจะก้าวไปสู่ขั้นตอนต่อไปคือการนำเอาหัวข้อเรื่องต่าง ๆ มาจัดทำเป็นหัวข้อเรื่องหลัก (Theme) เพื่อรายงานผลการวิจัยต่อไป (Erlingsson & Brysiewicz, 2017) หรือถ้าหากนักวิจัยที่มีความชำนาญในการลงรหัสแล้วนักวิจัยจะสามารถข้ามไปเริ่มต้นจากการลงรหัสเป็นขั้นตอนแรกได้เลย นอกจากนี้ยังเหมาะกับการวิเคราะห์เนื้อหาแบบการกำหนดทิศทางล่วงหน้าซึ่งจะได้นำเสนอในตอนต่อไป

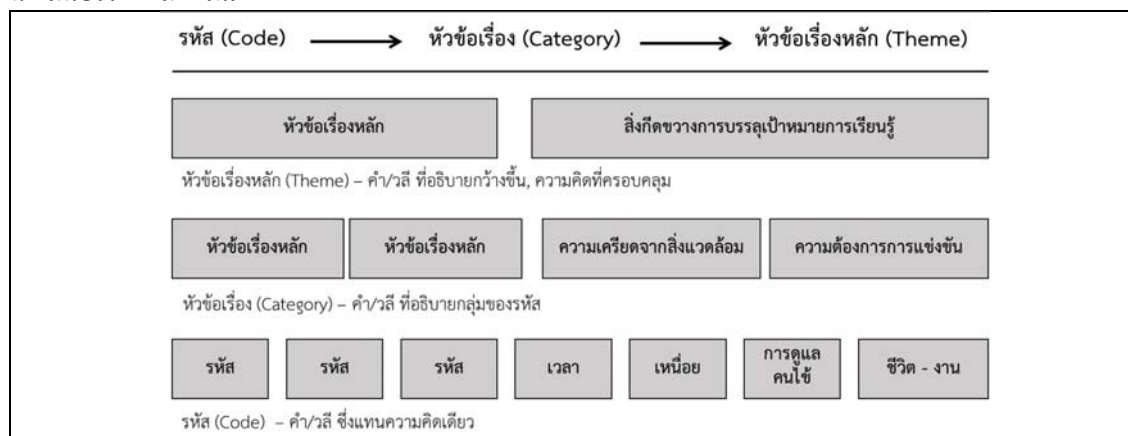
4. การวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพสามแบบ

การวิเคราะห์เนื้อหามีหลายแบบและมีทั้งที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ (Boettger & Palmer, 2010) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Zhang & Wildermuth, 2005) และการวิจัยแบบผสม (Hamad, Savundranayagam & Johnson, 2016) อย่างไรก็ตาม ในบทความนี้จะศึกษาเฉพาะการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพเท่านั้น โดยจะใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาสามแบบตามที่ Hsieh & Shannon (2005) ได้นำเสนอไว้เป็นแนวทางการประกอบด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (Conventional Content Analysis) การวิเคราะห์เนื้อหาแบบ

กำหนดทิศทางล่วงหน้า (Directed Content Analysis) การวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ (Summative Content Analysis) ทั้งนี้จะได้ศึกษาวิธีการวิเคราะห์ทั้งสามแบบนี้จากแหล่งข้อมูลอื่นประกอบด้วย ซึ่งจะได้นำเสนอโดยสังเขปตามลำดับต่อไปนี้

4.1 การวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (Conventional Content Analysis) การวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้เหมาะสำหรับการวิจัยในประเด็นที่ยังไม่มีทฤษฎี (Theory) หรืองานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นหรือปรากฏการณ์ (Phenomenon) นี้ยังมีไม่มาก การวิเคราะห์แบบนี้จะไม่มีการกำหนดรหัส (Code) หรือหัวข้อเรื่อง (Category) ไว้ล่วงหน้าแต่จะเกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินการวิเคราะห์ (Hsieh & Shannon, 2005) ซึ่งมีขั้นตอนโดยสรุปตามที่ Hsieh & Shannon (2005) ประกอบกับที่ Bogetz, Abramson, Haftel, Klein, Li, Michelson, & Simpkin (2017. Online) นำเสนอไว้ดังต่อไปนี้คือ (1) อ่านเอกสารถอดเทปจากการสัมภาษณ์หรือเอกสารอื่นที่เป็นข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์ซึ่งในที่นี้จะเรียกว่าเอกสารข้อมูลอย่างละเอียด หลาย ๆ รอบเพื่อทำความเข้าใจกับเนื้อหาของข้อมูล (2) อ่านเอกสารข้อมูลทีละคำ ทีละประโยค ทีละบรรทัด หรือทีละวรรค แล้วกำหนดคำหรือวลี ที่จะใช้แทนความหมายของคำ ประโยค หรือวรรคนั้น ๆ แล้วเขียนคำหรือวลีนั้น ๆ ไว้ที่ขอบกระดาษเอกสารข้อมูล คำหรือวลีที่เขียนไว้นี้ถือว่าเป็นรหัส (Code) ซึ่งในขั้นนี้เรียกว่าเป็นการเปิดรหัส (Open Coding) ที่จะใช้เป็นฐานในการลงรหัสต่อไป (3) ดำเนินการลงรหัสต่อไปโดยใช้รหัสที่ได้ดำเนินการข้างต้นเป็นฐานทำการลงรหัสต่อไปโดยอาจมีการกำหนดรหัสใหม่หรือปรับรหัสเก่าให้เหมาะสมจนลงรหัสเสร็จสิ้น (4) นำรหัสต่าง ๆ มาจัดเป็นกลุ่มหัวข้อเรื่อง (Category) ตามความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงของรหัส หัวข้อเรื่องที่ปรากฏขึ้นจากการวิเคราะห์นี้เป็นที่รวมกลุ่ม (Cluster) ของรหัสที่มีความหมาย โดยหลักการแล้วจะมีกลุ่มประมาณ 10-15 กลุ่มเพื่อให้สามารถรองรับปริมาณของรหัส อย่างไรก็ตามจำนวนของกลุ่มก็ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของหัวข้อเรื่องนักวิจัยอาจจะนำมารวมกันแล้วจัดจำนวนกลุ่มให้น้อยลงได้ (5) กำหนดคำจำกัดความของหัวข้อเรื่อง และหัวข้อเรื่องรอง (Subcategory) ในกรณีที่มีการจัดเป็นหัวข้อเรื่องรองอันเป็นส่วนประกอบของหัวข้อเรื่อง (Category) รวมถึงรหัสด้วย ในการเตรียมการจัดทำรายงานข้อค้นพบจากการวิจัยนั้นแนวทางการกำหนดคำจำกัดความดังกล่าวจะมาจากข้อมูล ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการวิจัยนักวิจัยอาจจะจัดกลุ่มของหัวข้อเรื่อง (Category) ตามความสัมพันธ์เพิ่มขึ้นไปอีกระดับหนึ่งหรือหลายระดับก็ได้ แต่ส่วนใหญ่แล้วจะยุติที่ระดับหัวข้อเรื่อง (Subcategory)

ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น การวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้อาจจัดระดับชั้นของข้อมูลเพิ่มขึ้นตามที่ Bogetz, Abramson, Haftel, Klein, Li, Michelson, & Simpkin (2017. Online) นำเสนอไว้ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1: การจัดลำดับชั้นของการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมเพิ่มเติม

ที่มา: แปลจาก Bogetz, Abramson, Haftel, Klein, Li, Michelson, & Simpkin, 2017. Online.

จากภาพที่ 1 จะเห็นว่าการวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้ จะเริ่มจากการ ลงรหัส (Code) ก่อน ต่อจากนั้น จึงไปสร้าง หัวข้อเรื่อง (Category) แล้วนำเอาหัวข้อเรื่องที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์หรือเชื่อมโยงกันตั้งเป็นหัวข้อหลัก (Theme) อันถือว่าเป็นผลของการวิจัยที่นักวิจัยนำไปอธิบายตอบคำถามการวิจัยของตน

4.2 การวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้า (Directed Content Analysis) การวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้ใช้ในกรณีที่มีทฤษฎี (Theory) หรืองานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นหรือปรากฏการณ์ (Phenomenon) ที่จะทำการวิจัยอยู่ก่อนแล้วแต่ยังขาดความสมบูรณ์หรืออาจจะมีประโยชน์ที่จะทำการอธิบายเพิ่มขึ้น ในกรณีนี้นักวิจัยอาจใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า (Hsieh & Shannon, 2005) ในการวิเคราะห์ในงานวิจัยที่จะทำนี้ การวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้จะมีแนวทางในการวิเคราะห์ที่เป็นโครงสร้างหรือแบบแผนมากกว่าการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมตามที่ได้นำเสนอแล้วข้างต้น โดยนักวิจัยจะใช้ทฤษฎีหรืองานวิจัยที่มีอยู่ก่อนหน้าเป็นแนวทางในการจัดทำรหัส (Code) และหัวข้อเรื่อง (Category) จากนั้นนักวิจัยจะจัดทำคำจำกัดความเชิงปฏิบัติการของหัวข้อเรื่องโดยใช้ทฤษฎีที่มีอยู่เป็นฐานในการจัดทำขึ้นมาใช้ดำเนินการ (Hsieh & Shannon, 2005)

วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้าที่จะนำเสนอในส่วนนี้นอกจากจะอาศัยแนวคิดตามที่ Hsieh & Shannon (2005) เสนอไว้เป็นเบื้องต้นแล้วจะได้ใช้ผลงานของ Assarroudi, Nabavi, Armat, Ebadi, & Vaismoradi (2018) มาเป็นแนวทางในการศึกษา เพื่อกำหนดกระบวนการและวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้าที่มีความกระชับและชัดเจนสามารถใช้งานได้สะดวกในทางปฏิบัติต่อไป Assarroudi et al. (2018) ได้ศึกษาวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาวิธีนี้ ที่นำเสนอโดยนักวิชาการต่าง ๆ คือ Elo & Kyngas (2008); Hsieh & Shannon (2005); Zhang & Wildemuth (2009) และ Mayring (2000, 2014) รวมทำงานแล้วนำมาบูรณาการขึ้นมาใหม่เป็นวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้าเป็นแบบของนักวิชาการคณะนี้ซึ่งมี 16 ขั้นตอน แบ่งออกเป็นสามระยะ แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากระยะที่หนึ่งซึ่งเป็นขั้นเตรียมการนั้นส่วนใหญ่เป็นงานที่อยู่ในกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพที่ยังไม่ก้าวมาถึงขั้นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยตรง กล่าวคือ ขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้จะกระจายไปอยู่ในกระบวนการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพขั้นต่าง ๆ เช่น การกำหนดกลุ่มตัวอย่างและวิธีการสุ่มตัวอย่าง การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือแบบแนวทางการสัมภาษณ์ เป็นต้น เพื่อความกระชับและความชัดเจนในทางปฏิบัติในบทความนี้จะกำหนดกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้าขึ้นมาใหม่โดยอาศัยพื้นฐานจากงานของ Assarroudi et al. (2018) โดยแบ่งเป็น 12 ขั้นตอนคือ (1) การกำหนดหน่วยวิเคราะห์ (2) ทำความเข้าใจเนื้อหาของข้อมูล (3) สร้างตารางของหัวข้อเรื่อง (4) กำหนดคำจำกัดความทางทฤษฎีของหัวข้อเรื่องที่สำคัญและหัวข้อเรื่องรอง (5) กำหนดกฎระเบียบสำหรับการลงรหัสของหัวข้อเรื่องที่สำคัญ (6) ทดสอบตารางหัวข้อเรื่อง (7) คัดเลือกและกำหนดตัวอย่างของแกนกลางของหัวข้อเรื่องที่สำคัญแต่ละข้อ (8) ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลหลัก (9) การหาข้อสรุปเชิงนามธรรมของหัวข้อเรื่องที่สำคัญจากรหัสเบื้องต้น (11) การสร้างความเชื่อมโยงระหว่างหัวข้อเรื่องทั่วไปด้วยหัวข้อเรื่องที่สำคัญ (12) การรายงานผลทุกขั้นตอนของการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้าและรายงานข้อค้นพบ

4.3 การวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ (Summative Content Analysis) การวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้โดยทั่วไปแล้วจะเริ่มต้นจากการระบุและกำหนดจำนวน คำหรือบริบทในตัวสารหรือข้อความเพื่อที่จะทำความเข้าใจในบริบทของการใช้คำและเนื้อหาสาระของสารหรือข้อความในตัวข้อมูล การกำหนดปริมาณหรือนับจำนวนดังกล่าวนี้ไม่ได้เป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจในตัวสารหรือข้อความ แต่กระทำเพื่อเป็นการสำรวจการใช้สารหรือข้อความเหล่านั้นว่ามีการใช้อย่างไร หากการดำเนินการสิ้นสุดลงในจุดนี้การวิเคราะห์

ดังกล่าวจะถือว่าการวิเคราะห์เนื้อหาแบบเชิงปริมาณ แต่การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพจะมีขั้นตอนที่ต้องดำเนินการต่อไปอีกคือจะต้องมีการวิเคราะห์เนื้อหาความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ในสารหรือข้อความนั้น การวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการค้นหาความหมายที่อยู่ภายในคำหรือเนื้อหาของคำ เช่น ในกรณีการศึกษาเรื่องความตายที่ Hsieh & Shannon (2005) นำมาเป็นตัวอย่างในการอธิบายนั้นกล่าวถึงการใช้คำอื่น เช่น จากไป (Passing) หรือ ไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่า (Going to a better place) ซึ่งเป็นคำที่มีลักษณะที่มีนัยนวลแทนคำที่มีความหมายแบบชัดแจ้งหรือตรงไปตรงมา (Explicit) เนื่องจากในสังคมอเมริกันนั้นการใช้คำแบบตรงนั้นเป็นสิ่งที่ต้องห้าม (Taboo) หรือไม่เหมาะสม การที่ไม่ใช้คำที่ตรงความหมายอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดหรือขัดขวางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยได้ นักวิจัยต้องการที่จะทราบว่า ผู้ให้บริการสุขภาพ ผู้ป่วย หรือสมาชิกครอบครัว ใช้คำแบบตรงหรือแบบนัยนวล บ่อยเพียงใดเมื่อเปรียบเทียบกับการใช้คำที่นัยนวล การใช้คำแบบตรงไปตรงมาใช้ในสถานการณ์ใดบ้าง โดยตั้งคำถามการวิจัยว่า มีการใช้คำว่าตาย (Die) ใกล้ตาย (Dying) และความตาย (Death) ในการสื่อสารระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยอย่างไรเมื่อปรึกษาหารือกันในสถานที่พักของผู้ป่วย และมีการใช้คำอะไรบ้างที่เป็นคำทางเลือกแทน? การวิเคราะห์เนื้อหาในการศึกษานี้เริ่มต้นจากการค้นหาคำว่า ตาย (Die) ความตาย (Death) และ ใกล้ตาย (Dying) ในข้อมูลที่เป็นเอกสารที่ถอดเทปมาจากการสัมภาษณ์ (Transcript) แล้วทำการนับความถี่ของคำแต่ละคำที่เกี่ยวข้องกับคำว่าตายในเอกสารแล้วเปรียบเทียบกับระยะเวลาทั้งหมดที่มีการสื่อสารกัน นักวิจัยทำการกำหนดรหัสของผู้พูดแต่ละคน เช่น แพทย์ พยาบาล ผู้ป่วย และสมาชิกครอบครัว ทำการนับความถี่ของคำตามประเภทของผู้พูดแล้วทำการเปรียบเทียบกับจำนวนทั้งหมดของคำที่ลงทะเบียน ต่อจากนั้นนักวิจัยกำหนดคำที่เป็นทางเลือกที่ใช้แทนคำว่าความตาย (Death) ตาย (Die) หรือ ใกล้ตาย (Dying) จากนั้นทำการนับจำนวนคำทั้งที่เป็นจำนวนรวมและแยกตามจำนวนของคำที่ใช้แทน ต่อจากนั้นนักวิจัยนับจำนวนคำที่นัยนวลเปรียบเทียบกับคำที่ใช้แบบตรงแยกตามประเภทผู้พูด ตามลักษณะกลุ่มประชากรของแพทย์และผู้ป่วยในการสื่อสารกันแต่ละครั้งและรวมถึงกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ผลการวิจัยที่สำคัญคือการอธิบายการปรากฏของคำแบบตรงที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยเปรียบเทียบกับคำที่นัยนวล ทำการเปรียบเทียบตามประเภทของผู้พูดและตามลักษณะของแพทย์และผู้ป่วย การอธิบายในการวิจัยนี้เน้นที่การสำรวจถึงคำอธิบายที่เป็นไปได้สำหรับความแตกต่างของการใช้คำแบบตรงกับแบบนัยนวลเมื่อปรึกษาหารือกันในแต่ละกลุ่มที่ต่างกันและในสถานการณ์ที่ต่างกัน การทำการวิเคราะห์ตามกระบวนการนี้เป็นการ วิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ ตามคำอธิบายของ Hsieh & Shannon (2005) นอกจากนี้การวิเคราะห์แบบนี้ยังสามารถศึกษาได้จากผลงานของ Nang, Monahan, Diehl, & French (2015) ซึ่งได้อธิบายว่าการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนที่ต่อเนื่องกันคือการอ่านและการลงทะเบียน การแสดง การลดทอน และการตีความหมาย และในกรณีที่มีนักวิจัยหลายคนจะต้องมีการตรวจสอบเพื่อให้แน่ใจว่าการกำหนดรหัสนั้นตรงกันถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในการวิเคราะห์แบบนี้

5. เปรียบเทียบระหว่างการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งสามแบบ

การวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพทั้งสามวิธีที่ได้นำเสนอในบทความนี้มีความแตกต่างกันในสาระสำคัญสามประการ คือการเริ่มต้นวิเคราะห์ เวลาการกำหนดรหัสหรือคำสำคัญ และแหล่งที่มาของรหัสหรือคำสำคัญ ดังปรากฏในตารางที่ 3

ตารางที่ 3: เปรียบเทียบกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาสามแบบ

ประเภทการวิเคราะห์เนื้อหา	การเริ่มต้นวิเคราะห์	เวลาการกำหนดรหัสหรือคำสำคัญ	แหล่งที่มาของรหัสหรือคำสำคัญ
แบบดั้งเดิม	การสังเกต	กำหนดรหัสระหว่างการวิเคราะห์	สารในตัวข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์
แบบกำหนดล่วงหน้า	ทฤษฎี	กำหนดรหัสล่วงหน้าและระหว่างการวิเคราะห์	ทฤษฎีหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
แบบสรุปความ	คำสำคัญ	กำหนดคำสำคัญล่วงหน้าและระหว่างการวิเคราะห์	ความสนใจของนักวิจัยหรือการทบทวนวรรณกรรม

ที่มา: แปลจาก Hsieh & Shannon, 2005, p. 1286.

จากตารางที่ 3 จะเห็นว่าจากตารางที่ 3 จะเห็นว่าการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งสามแบบมีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาในสามมิติคือ การเริ่มต้นของการวิเคราะห์ เวลาในการกำหนดรหัสหรือความสำคัญ และ แหล่งที่มาของรหัสและคำสำคัญ กล่าวคือ (1) มิติการเริ่มต้นของการวิเคราะห์ ในการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมนั้น การเริ่มต้นของการวิเคราะห์ เริ่มจากการพิจารณาสาระของสารในตัวข้อมูลแล้ว กำหนดรหัส (Code) จากสารในตัวข้อมูลนั้นแล้วดำเนินการกำหนดหัวข้อเรื่อง (Category) แล้วนำมาเป็นผลของการวิเคราะห์เพื่อจัดทำรายงานการวิจัย และในบางกรณีอาจดำเนินวิเคราะห์ต่อไปอีกได้เช่น การนำหัวข้อเรื่อง มาจัดทำเป็นหัวข้อเรื่องหลัก (Theme) ก็ได้ ส่วนในการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้า นั้น เริ่มจากทฤษฎีที่มีอยู่แล้วที่นักวิจัยนำมาใช้ในการวิจัย กล่าวคือนักวิจัยใช้ทฤษฎีเป็นตัวตั้งแล้วกำหนดรหัสขึ้นมา รวมทั้งนำรหัสเหล่านั้นมาจัดทำเป็นหัวข้อเรื่อง หรือหัวข้อเรื่องหลักเอาไว้ก่อนเป็นการล่วงหน้า แล้วนักวิจัยไปอ่านและพิจารณาสารในตัวข้อมูลแล้วนำเอาสารในเนื้อหาของข้อมูลที่ตรงกับรหัสที่กำหนดไว้มาเป็นรหัสและหัวข้อเรื่องและหัวข้อเรื่องหลัก ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความนั้นไม่ได้ใช้รหัส (Code) แต่เริ่มต้นจากการกำหนดคำสำคัญ (Keywords) แทน (2) มิติที่สองคือเวลาที่เริ่มกำหนดรหัสหรือความสำคัญ ในการวิเคราะห์นั้น ในการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมการเริ่มต้นกำหนดรหัสคือกำหนดขึ้นมาในระหว่างการวิเคราะห์ ส่วนในการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้า นั้น ต้องมีการกำหนดรหัสไว้เป็นการล่วงหน้า ก่อนเริ่มทำการวิเคราะห์และอาจจะมีการกำหนดรหัสเพิ่มเติมอีกได้ในระหว่างการวิเคราะห์ ส่วนในการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความนั้นมีการกำหนดคำสำคัญไว้ล่วงหน้าและมีการกำหนดขึ้นเพิ่มได้อีกในระหว่างการวิเคราะห์ (3) สำหรับในมิติด้านแหล่งที่มาของรหัสและคำสำคัญ นั้นในการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมนั้น แหล่งที่มาของรหัสคือมาจากสารในตัวข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์ ส่วนในการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้า นั้น แหล่งที่มาของรหัสคือทฤษฎีหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และในการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความนั้น แหล่งที่มาของคำสำคัญคือมาจากความสนใจของนักวิจัยเองหรือมาจากการทบทวนวรรณกรรม

สำหรับจุดแข็งและจุดอ่อนของการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพทั้งสามวิธีที่ได้นำเสนอ ในบทความนี้มีความแตกต่างกันในสาระสำคัญดังปรากฏในตารางที่ 4

ตารางที่ 4: เปรียบเทียบจุดแข็งและจุดอ่อนของการวิเคราะห์เนื้อหาสามแบบ

ประเภทการวิเคราะห์เนื้อหา	จุดแข็ง	จุดอ่อน
แบบดั้งเดิม	ข้อมูลที่ได้นั้นมาจากผู้ให้ข้อมูลตามที่เป็นจริงและความรู้ที่เกิดขึ้นเกิดมาจากข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ผลของการวิเคราะห์ใช้เป็นแบบการสรุปร่างแนวคิดหรือแบบจำลอง	อาจจะไม่สามารถทำความเข้าใจในบริบทได้ครบถ้วน และอาจจะสับสนกับการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยต่าง ๆ เช่น การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎี
แบบกำหนดล่วงหน้า	ทฤษฎีที่มีอยู่แล้วสามารถที่จะได้รับการสนับสนุนและขยายต่อไปได้ นอกจากนี้การใช้ทฤษฎีนำทำให้พิจารณาได้ว่านักวิจัยดำเนินการโดยมีทิศทางในการดำเนินการ	การใช้ทฤษฎีนำอาจจะก่อให้เกิดความลำเอียงอาจทำให้ข้อค้นพบเป็นไปในทางที่สนับสนุนทฤษฎีมากกว่าการไม่สนับสนุน และทฤษฎีอาจมีอิทธิพลต่อนักวิจัยจนทำให้นักวิจัยละเลยบริบทในการวิเคราะห์ได้
แบบสรุปความ	เป็นการวิจัยที่ไม่รบกวนผู้ให้ข้อมูลหรือเป็นลักษณะของการวิจัยเชิงรับในการศึกษาปรากฏการณ์ และสามารถให้ความเข้าใจพื้นฐานในวิธีการใช้ คำต่าง ๆ ได้	ไม่ได้ให้ความสนใจในความหมายที่กว้างขวางที่ปรากฏอยู่ในข้อมูล มีประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของงานวิจัย (Trustworthiness) ที่ต้องอิงกับการมีความน่าเชื่อถือ (Credibility) มาก

ที่มา: ใช้ข้อมูล จาก Hsieh & Shannon, 2005, pp. 1279-1285.

จากตารางที่ 4 จะเห็นว่าการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งสามแบบ มีจุดแข็ง และจุดอ่อนต่างกัน กล่าวคือ (1) ด้านจุดแข็งนั้นการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมจะมีจุดแข็งที่สำคัญคือข้อมูลที่ได้นั้นมาจากผู้ให้ข้อมูลตามที่เป็นจริงและความรู้ที่เกิดขึ้นเกิดมาจากข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ผลที่ได้เป็นการสรุปร่างแนวคิดแบบจำลอง ในขณะที่การวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้าจะมีจุดแข็งที่สำคัญคือทฤษฎีที่มีอยู่แล้วสามารถที่จะได้รับการสนับสนุนและขยายต่อไปได้ นอกจากนี้การใช้ทฤษฎีนำทำให้นักวิจัยดำเนินการโดยมีทิศทางที่ชัดเจนสำหรับการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความจะมีจุดแข็งที่สำคัญคือไม่รบกวนผู้ให้ข้อมูลหรือเป็นลักษณะของการวิจัยเชิงรับในการศึกษาปรากฏการณ์นั้น ๆ การวิเคราะห์แบบนี้สามารถให้ความเข้าใจพื้นฐานในวิธีการใช้ คำต่าง ๆ ได้ (Hsieh & Shannon, 2005) (2) ด้านจุดอ่อน ในการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมจะมีจุดอ่อนที่สำคัญคืออาจจะไม่สามารถทำความเข้าใจในบริบทได้ครบถ้วน และอาจจะก่อให้เกิดความสับสนกับการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยต่าง ๆ เช่น การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎี (Grounded Theory) ซึ่งจะมีการดำเนินการต่อไปอีกคือการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้า มีจุดอ่อนที่สำคัญคือการใช้ทฤษฎีนำอาจจะก่อให้เกิดความลำเอียงมากจนอาจทำให้ข้อค้นพบเป็นไปในทางที่สนับสนุนทฤษฎีมากกว่าการไม่สนับสนุน และทฤษฎีอาจมีอิทธิพลต่อนักวิจัยจนทำให้นักวิจัยละเลยบริบทในการวิเคราะห์แบบนี้ได้ ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความจะมีจุดอ่อนที่สำคัญคือมี

ข้อจำกัดในประเด็นที่ไม่ได้ให้ความสนใจในความหมายที่กว้างขวางที่ปรากฏอยู่ในข้อมูล มีประเด็นเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือที่ต้องอิงกับ การมีความน่าเชื่อถือ (Credibility) มากและอาจก่อให้เกิดปัญหาความสอดคล้องระหว่างตัวข้อมูลกับการตีความหมาย (Hsieh & Shannon, 2005)

ประเด็นที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งสามแบบนี้สามารถดำเนินการได้โดยการกระทำด้วยมือ (Manual) โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ (Computer-Aided Qualitative Data Analysis Software: CAQDAS) แบบต่าง ๆ ช่วยในการวิเคราะห์ (จำเนียร จวงตระกูล, 2562) ซึ่งมีรายละเอียดเฉพาะในแต่ละโปรแกรม นักวิจัยสามารถเลือกใช้ได้ตามความจำเป็นหรือเหมาะสม เช่น การใช้โปรแกรม Atlas. ti (ฟินโย พรหมเมือง, มปป. ออนไลน์) เป็นต้น

6. ปัญหาและข้อควรคำนึงในการใช้การวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพ

ในการใช้การวิเคราะห์เนื้อหาในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นมีปัญหาที่สำคัญที่นักวิจัยควรคำนึงที่สำคัญหกประการดังต่อไปนี้ (1) ประเภทของการวิจัย ดังได้กล่าวมาแล้ว การวิเคราะห์เนื้อหาสามารถใช้ได้กับทั้งงานวิจัยเชิงปริมาณ และงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งรูปแบบหรือวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้กับการวิจัยเชิงปริมาณกับที่ใช้กับการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นแตกต่างกัน นักวิจัยต้องทำความเข้าใจรูปแบบหรือวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแต่ละแบบให้ชัดเจนและเลือกใช้รูปแบบหรือวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาให้ถูกต้องเหมาะสมกับประเภทของการวิจัย (2) ประเภทของยุทธศาสตร์การวิจัย การวิจัยเชิงคุณภาพมียุทธศาสตร์การวิจัยที่หลากหลายและในแต่ละยุทธศาสตร์นั้นก็มีการขั้นตอนรวมทั้งกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลที่แตกต่างกันไปตามประเภทของยุทธศาสตร์การวิจัย เช่น การวิจัยเพื่อศึกษาชีวประวัติหรือการบรรยาย (Biography or Narrative) การวิจัยเพื่อศึกษาปรากฏการณ์ (Phenomenological Study) การวิจัยแบบการศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎี (Grounded Theory) การวิจัยวัฒนธรรม (Ethnographic Study) หรือการวิจัยแบบกรณีศึกษา (Case Study) ล้วนแต่มีวิธีการ ขั้นตอน และกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นของตนเอง และในแต่ละยุทธศาสตร์การวิจัยก็ยังมีวิธีการขั้นตอนและกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลที่แตกต่างกันออกไปหลายรูปแบบหลายวิธีการอีกด้วย นักวิจัยจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจเพื่อเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาให้ถูกต้องเหมาะสมกับยุทธศาสตร์การวิจัยที่เลือกใช้ในโครงการวิจัยของตน (3) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการวิจัย การวิเคราะห์เนื้อหายังไม่เป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางมากนักในหมู่นักวิจัยส่วนใหญ่มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการวิจัย เช่น บุคลากรของหน่วยงานที่ให้ทุนการวิจัย คณะกรรมการกำกับทิศทางวิจัย คณะกรรมการตรวจรับงาน รวมทั้งผู้ใช้งานวิจัยส่วนใหญ่ยังไม่มีความคุ้นเคยกับวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพเชิงคุณภาพมากนัก จึงมีความจำเป็นที่นักวิจัยจะต้องเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยให้ชัดเจนรวมทั้งนำเสนอโครงการวิจัยตลอดจนใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อสร้างความผูกพันและความเข้าใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการวิจัยนั้นอย่างทั่วถึงเพื่อให้ นักวิจัยสามารถดำเนินการวิจัยโดยได้รับความร่วมมือและสนับสนุนการดำเนินการวิจัยรวมทั้งเพื่อเป็นการสร้างการยอมรับผลการวิจัยของนักวิจัยอีกด้วย (4) ขนาดของโครงการและระยะเวลา รวมทั้งทรัพยากรของโครงการ การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นกระบวนการที่ใช้เวลา นักวิจัยจำเป็นต้องวางแผนการวิจัยโดยจัดสรรเวลาในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพให้เหมาะสมกับขนาดของโครงการ ลักษณะหรือความสลับซับซ้อนของโครงการ รวมทั้งกำหนดเวลาและทรัพยากรต่าง ๆ ที่จะใช้ได้ในโครงการวิจัยเพื่อให้ นักวิจัยสามารถนำเสนอผลการวิจัยและส่งมอบรายงานการวิจัยได้ตามกำหนดเวลา (5) โปรแกรมที่เลือกใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ในปัจจุบันมีโปรแกรมสำเร็จรูปที่ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาจำนวนมาก แต่ละโปรแกรมก็มีคุณลักษณะการใช้งานที่แตกต่างกันไป มีทั้งโปรแกรมที่นักวิจัยสามารถใช้ได้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายและโปรแกรมที่มีลิขสิทธิ์ นักวิจัยจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจและทดลองใช้โปรแกรมเหล่านี้เพื่อเลือกใช้ให้เหมาะสมกับโครงการวิจัยของตน (6) สมรรถนะของนักวิจัย ทักษะหรือประสบการณ์หรือความสามารถของนักวิจัยมีส่วน

สำคัญในการดำเนินการวิจัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งมีหลายรูปแบบ นักวิจัยจะต้องสร้างประสบการณ์ให้แก่ตนเองให้พร้อมด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การฝึกอบรม เรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาแบบต่าง ๆ ตลอดจนทดลองฝึกปฏิบัติการวิเคราะห์เนื้อหาที่หลากหลายรูปแบบ เพื่อให้สามารถใช้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพในโครงการวิจัยของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. สรุปและเสนอแนะ

7.1 บทสรุป กล่าวโดยสรุปแล้ว การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นการตีความหมายของเนื้อหา เป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยทั้ง การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยแบบผสม การวิเคราะห์เนื้อหาที่ศึกษาในบทความนี้เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้กับการวิจัยเชิงคุณภาพเท่านั้น โดยศึกษาการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพที่เป็นที่นิยมใช้ในปัจจุบันเพียงสามแบบ คือ การวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (Conventional Content Analysis) การวิเคราะห์เนื้อหาแบบการกำหนดทิศทางล่วงหน้า (Directed Content Analysis) และการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ (Summative Content Analysis) การวิเคราะห์เนื้อหาทุกแบบต้องมีการลงรหัส (Code) จัดหมวดหมู่รหัสเป็นหัวข้อเรื่อง (Category) แต่ในบางกรณีอาจกระทำเพียงหัวข้อเรื่อง (Category) แล้วนำไปจัดทำรายงานการวิจัย แต่ในบางกรณีอาจมีการจัดหมวดหมู่ของผลการวิเคราะห์เพิ่มขึ้นอีกได้โดยจัดทำเป็นหัวข้อเรื่องหลัก (Theme) ก็ได้ นอกจากนี้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพตามยุทธศาสตร์การวิจัยแต่ละแบบนั้นก็มีวิธีการ ขั้นตอนและกระบวนการเป็นของตนเอง เช่น การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎี (Grounded Theory) จะต้องใช้การวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (Conventional Content Analysis) เท่านั้น นอกจากนี้ในแต่ละยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพจะมีขั้นตอนและกระบวนการให้นักวิจัยเลือกใช้ได้หลายแบบตามที่เหมาะสมกับโครงการงานวิจัยของตนซึ่งมีความแตกต่างกันออกไป ดังนั้นนักวิจัยจะต้องคำนึงถึงประเด็นสำคัญต่าง ๆ ประกอบด้วย เช่น ประเภทของการวิจัย ประเภทของยุทธศาสตร์การวิจัย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการวิจัย ขนาดของโครงการและระยะเวลารวมทั้งทรัพยากรของโครงการวิจัย โปรแกรมที่ใช้เลือกใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล และ สมรรถนะของนักวิจัย เพื่อให้สามารถเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับโครงการวิจัยของตน

7.2 ข้อเสนอแนะ การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาตามหลักการและวิธีการในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Content Analysis) ที่ได้นำเสนอในบทความนี้ยังมีไม่มากนัก ในชุมชนวิจัยไทยในปัจจุบัน ส่วนใหญ่แล้วมักจะใช้วิธีการสรุปสาระของเนื้อหาของข้อมูลโดยมิได้ผ่านกระบวนการของการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Process) ตามหลักการและวิธีการที่ได้นำเสนอมา นี้ แม้การดำเนินการดังกล่าวจะเป็นการสรุปสาระของเนื้อหาของข้อมูลก็ตามวิธีการดังกล่าวนี้ไม่ใช่วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ (Summative Content Analysis) ตามแบบของการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพตามหลักการของการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ให้นักวิจัยสามารถดำเนินการวิจัยในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพได้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนักวิจัยและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการวิจัยเชิงคุณภาพควรดำเนินการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (1) ศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพและทำการฝึกฝนตนเองเพื่อให้สามารถทำการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพได้อย่างถูกต้องที่มีหลากหลายรูปแบบรวมทั้งการวิเคราะห์เนื้อหาสามารถรูปแบบตามที่ได้นำเสนอในบทความนี้และเลือกใช้รูปแบบที่เหมาะสมกับโครงการวิจัยของตนได้อย่างถูกต้อง (2) ศึกษาและทำความเข้าใจกับวิธีการ กระบวนการ และขั้นตอน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพตามยุทธศาสตร์การวิจัยเชิง

คุณภาพแบบต่าง ๆ ซึ่งมีรูปแบบและวิธีการวิเคราะห์ที่เป็นการเฉพาะในแต่ละยุทธศาสตร์และทำการฝึกฝนในการทำการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพในแต่ละรูปแบบให้มีความสามารถใช้วิธีการและกระบวนการตามขั้นตอนดังกล่าวได้อย่างเหมาะสมกับโครงการวิจัยของตน (3) การเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยและรายงานผลการวิจัยนั้น นักวิจัยควรเขียนอธิบายการวิเคราะห์เนื้อหาในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยเพื่อให้ผู้อ่าน หรือ ผู้พิจารณาโครงการมีความเข้าใจได้อย่างชัดเจนว่าในโครงการวิจัยนี้ผู้วิจัยจะใช้การวิเคราะห์เนื้อหาในรูปแบบใด เพราะเหตุใด และจะใช้กระบวนการ ขั้นตอน และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพตามยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพแบบใด เพราะเหตุใด ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้พิจารณาโครงการสามารถพิจารณาให้ความเห็นชอบโครงการได้อย่างเหมาะสม (4) นักวิจัยควรหาโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการวิจัยเพื่อที่จะให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีความเข้าใจในรูปแบบและวิธีการวิเคราะห์เนื้อหารวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพตามยุทธศาสตร์ที่ตนเลือกใช้ในโครงการวิจัยของตน ทั้งนี้เพื่อที่จะให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าใจและสามารถทำหน้าที่ของตนที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยนี้ได้ถูกต้องเหมาะสม (5) การจัดการเรียนการสอนวิชาการวิจัยควรจะได้มีการสอนการวิจัยเชิงคุณภาพอย่างครบถ้วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้บัณฑิตศึกษามีสมรรถนะที่จะสามารถดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพได้อย่างถูกต้องเหมาะสม อีกทั้งยังสามารถปฏิบัติหน้าที่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงคุณภาพได้อย่างถูกต้องด้วย เช่น การเป็นผู้เขียนข้อกำหนดโครงการวิจัย (TOR) การควบคุมกำกับกับการดำเนินงานวิจัยเชิงคุณภาพ การตรวจสอบและตรวจรับงานวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นต้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- จำเนียร จวงตระกูล. (2562). การวิจัยเชิงคุณภาพ: การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ. วารสารวิชาการการตลาดและการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 6 (2), 148-160.
- พินโย พรหมเมือง. (มปป.). การใช้ Atlas.ti สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ. ออนไลน์. สืบค้นจาก: <https://www.academia.edu/34732882>: เมื่อ 14 เมษายน 2563.

English

- Assarroudi, A., Nabavi, F. H., Armat, M. R., Ebadi, A., & Vaismoradi, M. (2018). Directed qualitative content analysis: the description and elaboration of its underpinning methods and data analysis process. *Journal of Research in Nursing*. doi: <https://doi.org/10.1177/1744987117741667>
- Boettger, R. K., & Palmer, L. A. (2010). Quantitative Content Analysis: Its Use in Technical Communication. *IEEE Transactions on Professional Communication*, 53 (4), 346-352.
- Bogetz, A., Abramson, E., Haftel, H., Klein, M., Li, S-U., Michelson, K., and Simpkin, A. (2017). Codes, concepts and categories, oh my! Building your skills in qualitative data analysis. Association of Pediatric Program Directors, Anaheim, 2017. Online available at: <https://www.appd.org/meetings/2017SpringPresentations/WS10Slides.pdf> retrieved 20 March 2020.

- Elo, S., & Kyngas, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62, 107-115.
- Erlingsson, C., & Brysiewicz, P. (2017). A hands-on guide to doing content analysis. *African Journal of Emergency Medicine*, 7(3), 93-99.
- Hamad, E. O., Savundranayagam, M. Y., & Johnson, A. M. (2016). Toward a Mixed-Methods Research Approach to Content Analysis in The Digital Age: The Combined Content-Analysis Model and its Applications to Health Care Twitter Feeds. *J Med Internet Res*. 18 (3), 1-50.
- Hsieh, H-F., & Shannon, S. E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288.
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
- Mayring. (2000). Qualitative Content Analysis. *Forum: Qualitative Social Research*, 1(2), Online available at: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1089/2385>: Retrieved: 1085 March 2020.
- Mayring, P. (2014). Qualitative content analysis: theoretical foundation, basic procedures and software solution, Klagenfurt, 2014. URN. Online available at: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-39513>
- Nang, R. N., Monahan, F., Diehl, G. B., & French, D. (2015). A Qualitative Content Analysis of Global Health Engagements in Peacekeeping and Stability Operations Institute's Stability Operations Lessons Learned and Information Management System. *Military Medicine*, 180 (4), 409-418.
- Patton, M, Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (3 ed.). Thousand Oaks: Sage Publications.
- White, M. D., & Marsh, E. E. (2006). Content Analysis: A Flexible Methodoloty *Library Trends*, 55(1), 22-45.
- Zhang, Y., & Wildermuth, B. M. (2005). Qualitative Analysis of Content. *Psychology*. Online available at: https://www.ischool.utexas.edu/~yanz/Content_analysis.pdf: retrieved 5 March 2020.